

Wesselényi István: *Sanyarú világ*. Napló 1703—1708. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. I. kötet 1703—1705. Közzéteszi Magyar András. 1983. 731 l. II. kötet 1707—1708. Közzéteszi Demény Lajos, Magyar András. 1985. 895 l.

Az önálló fejedelemség hanyatlásától a Habsburg uralom végleges berendezkedéséig tartó évtizedek Erdély történetének talán legzaklatottabb, legeseménydúsabb időszakát jelentik. Nem véletlen, hogy ebből az időszakból maradt ránk a legtöbb napló, visszaemlékezés, vallomás, emlékirat. A legismertebbek, Bethlen Miklós, Rákóczi Ferenc. Apor Péter művei már jó évszázada közkezen forognak, az irodalomtörténet is számontartja őket. Talán kevésbé ismert Cserei Mihály históriája, Szakál Ferenc, Szaniszló Zsigmond és Czegei Vass György e korszakból származó naplója, de ezeket is már a múlt században sajtó alá rendezték, s a történészek állandóan hivatkoznak rájuk. E sorozatba illeszthető be tulajdonképpen „utóhangként“ Mikes Kelemen híres leveleskönyve, mely már kimondottan szépirodalmi alkotás. Azt azonban, hogy e korszak legterjedelmesebb naplója eddig kéziratban hanyódott, csak a kutatók tudták, de ők is mindössze három kiadványban juthattak hozzá hosszabb-rövidebb részleteihez, vagy a magántulajdonban és két város könyvtárában őrzött kézírathoz, esetleg többé-kevésbé megbízható másolatokhoz kellett folyamodniuk. Ezért különös teljesítménynek számít, hogy most Magyar András és Demény Lajos áldozatos munkája nyomán Wesselényi István 1703—1705, illetve 1707—1708 évi naplói nyomtatásban megjelentek. Hogy 1706-ról készült-e napló, s megsemmisült-e, vagy csak lappang — a kötet jegyzete szerint eddig tisztázatlan.

Wesselényi István (1674—1734) nem tartozott kora vezető politikusai közé. Családja azonban már vagy száz éve ismert volt a politikában. Egyik Ferenc nevű őse Hadadot, Zsibót kapta adományul a lengyel báróság mellé Báthori Istvántól. Apja nagybátyjai Wesselényi Ferenc nádor, az irodalomban is megörökített „murányi Vénusz“ az 1666-os Habsburgok elleni összeesküvés egyik szervezője volt. A naplóíró édesapja Wesselényi Pál pedig életének nagy részét a Béccsel ellenkező bujdosók szervezésére, vezetésére fordítja, s csak halála előtt pár évvel, 1688-ban kap Lipót császártól amnesztiát. Mikor Wesselényi István kikerül a Kolozsvári Református Kollégium padjaiból, már szilárdnak látszik a Habsburg-ház helyzete Erdélyben, s így ő is, mint a legtöbb főúr, Bécshez lojálisan figyeli a politikai-gazdasági változásokat. Bethlen Miklós kancellár közreműködésével megszületik a birodalom és Erdély viszonyát szabályozó Lipót-féle diploma. Ennek értelmében 1692-ben létrehozzák a Guberniumot mint kormányzószerveletet. De a tényleges hatalmat 1695-től a megszálló császári csapatok főparancsnoka, Rabutin de Bussy generális gyakorolja. Wesselényi eközben birtokán gazdálkodik, 1699-től Középszolnok vármegye főispánja, majd Bánffy György gubernátor Kata nevű

leányával kötött házassága révén kapcsolatba kerül Erdély vezető politikai köreivel.

Az elviselhetetlenné váló gazdasági-társadalmi elnyomás következményeként 1703 nyarán kibontakozott a Rákóczi vezette felkelés és függetlenségi harc. A főnemesség jó része a pórnép indulataitól félve a megerősített várakban keresett menedéket. A Gubernium Kolozsvárról Gyulafehérvárra majd Szebenbe menekült 1703 őszén. Wesselényi is Hadadból Kolozsvárra, onnan pedig Fehérváron át Szebenbe költözött, ahol Rabutin generális Erdély és a Partium hangadó főnemeseit igyekezett maga köré gyűjteni országgyűlésre. Rövidesen kiderült, hogy Szeben e főurak részére nemcsak menedék, hanem fogda is, ahonnan csak írásos engedéllyel távozhatnak. Szeben falain túl ugyanis „ellenséges“ kurucvilág van, s aki kurucok közé kerül, maga is azzá lesz.

Öt évet tölt Wesselényi Szeben falai között, s ezeknek az éveknek naponkénti eseményeit rögzíti naplója. Apósának, Bánffi gubernátornak a magántitkárákat minden jelentős eseményről értesül, követként részt vesz a diéta ülésein, a betegeskedő gubernátort nem egyszer képviseli a császári hatalmat megtestesítő Rabutin generális előtt. Ő maga is tudatában van annak, hogy történelmi események részese, szemtanúja, s ezek megörökítése készítheti naplóírásra. Nem a maga szerepét akarja tisztázni, mint a legtöbb emlékiró, hiszen őt nem terhelte különösebb felelősség, de gyakran kísérletet tett az összefüggések felderítésére, a mozgatórugók sejtetésére. A híreket kellő kritikával fogadja, néha pedig el is hallgatja, míg meg nem bizonyosodik róluk. Arra is ügyelnie kell, nehogy egy házkutatás után épp terhelőbizonyítékká váljék naplója. Ezért gyakori az ilyenszerű megfogalmazás: „Vannak sok egyéb hírek is, akiket ide nem írhattam, nem is merem, nem is bizonyos, átalлом és restellem is“ (I. köt. 171.). Mivel feljegyzéseit naponként készíti, adatai föltétlenül megbízhatóak, nemcsak a szebeni eseményeket illetően, hanem a külső hírekre vonatkozóan is. Bethlen Miklós felségsértési perét napról napra lehet rekonstruálni e napló alapján, s a diétára gyakorolt erőszakoskodásai, szavazat-megváltoztatásai során ismerjük meg igazán Rabutin ellenszenves személyiségét, önkényeskedését. Érdekes betekintést nyerünk a társasági élet szokásaiba, a viselkedési normákba. Az étkezések, borivás, mulatozás, betegeskedés, borotváltatás és gyógyítás, ruha- és csizmakészíttetés, pénzgazdálkodás épp úgy megismerhetők e kötet lapjairól, mint a hitélet egyes mozzanatai. Naponta reggel hétkor és délután négykor tartják az istentiszteleteket, melynek alapigéjét is többnyire pontosan feljegyzi Wesselényi. Leggyakrabban Zilahi uram, a gubernátor udvari papja prédikál, s különös érdemének tekinti a naplóíró, ha az ígét „szépen a mostani időre“ alkalmazza. De előfordul, hogy magát a gubernátort kipredikálja saját papja (I. köt. 254.), vagy meg kell inteni Zilahi uramat, mert ha áttételesen is, beszédében tiltakozik a Bethlen Miklós elfogatása ellen. Ritkább eset, hogy egy-egy deák, mint például a Kendeffi Gáspáré a prédikációba „csaknem bele is süle, a könyörgést is elvété“ (I. köt. 127.).

Bethlen Miklós a református eklézsia főkurátora, kierőszakolt elítélését e szavakkal veszi tudomásul: „Reformata religio, temiattad halok meg, Úr Jézus Christus, teéretted halok meg“ (I. köt. 185.). Mintegy előre látta, hogy a Habsburg uralom milyen harcot indít rövidesen a megreformált egyházak ellen. A református egyház élén utóbb Wesselényi István is főgondnokként tevékenykedik, az ő idejében szervezik át a Fő-

konzisztóriumot (1709). Tőle várták, hogy befolyásának latbavetésével elhárítsa a kollégiumok újbóli megnyitása elől az akadályokat.

Wesselényi stílusa a természetes beszéddel rokon, közérthetőségre törekszik. Néha anekdotikus elemeket is feljegyez, egy-egy megfigyelése Mikesre és a rokokóra emlékeztet, mint például a fecskék és verebek harca 1704 májusában. A nagy események, Bethlen pere, a hadmozdulatok, halálózások időnként háttérbe szorítják a hétköznapiakat. Ilyenkor fogalmazása is hivatalosabb jellegű, megtelik latin szavakkal, kifejezésekkel. Apósa és a protestánsok nagy ellenfelének, a barokk kultúra erdélyi támogatójának halálát 1704. november 10-én például ezzel a tárgyhoz illő ünnepélyesen komoly barokk szerkezetű mondattal jelenti be: „Ma volt az a nap, amelyen Apor István, minekutána méltóságának legfelsőbb grádicsára felment és ugyan megnyugodott volna, és minekutána maga ductusán járván, némelyeket promovált, némelyeket megkötött volna, és sokaknak ártalmokra s veszedelmekre sok és nagy machinatiókat követett volna, most pedig len legutolszor az úr [Bánffi gubernátor] ellen az egy hitvány major iránt sok gonosz intantumokat tött volna fel, szokott erőtlenségén kívül, többnyire minden fekvő betegség nélkül, rendszerint való nyavalyája a fulladás lévén, tegnap is pedig ebédet és vacsorát is évén, és ugyan vacsorán a patere praesentiajában majd egész életének folyását és minden promotióját és külső és belső javainak requisitiojának módját repetálván, az éjszaka csendesen aluván, ma négy órakor elnehezedvön hirtelen, majd minden pápista módon való készület nélkül, 5 óra előtt felvétetvén magát az ágyból, a sok doctornak és borbélyoknak jelenlétekben ez világból hirtelen kiköltözék, mindnyájunknak nagy példaul“ (I. köt. 278.). Egyik-másik fejezetben feszültséget tud kelteni, szinte olvastatja magát a napló. Wesselényi műve érdekes korrajz, kitűnő kalauz a kuruc-labanc harcok korának erdélyi világában. Különös jelentőségét azonban a történészek szélesebb körei csak ezután — a teljes szöveg ismeretében — fogják tudni igazán értékelni.

A *Sanyarú világ* megjelentetése a Kriterion Könyvkiadó ún. fehér sorozatának eddigi legnagyobb teljesítménye. A két kötet 1626 lapjából 1325 az emlékirat, félszáz lap a bevezetőtanulmány, a többi jegyzetanyag. A néhány hasonmásban közölt oldal alapján fogalmat alkothatunk, hogy mekkora munkát jelentett Magyarai Andrásnak és az 1707 évi részt gondozó Demény Lajosnak a szöveg pontos megfejtése, átírása, egységesítése. Az utalások megértését, helyesbítését 590 tárgyi jegyzettel segítik elő. A mindkét kötet végére odaillesztett terjedelmes szójegyzéken kívül 1276 tételes személynévmutatót és 712 tételes helynévmutatót adnak a II. kötet függelékében. Ezek nemcsak a kötetbeli előfordulási helyre utalnak, de közlik a fontosabb (felkutatható) életrajzi adatokat, illetve a helységnevek földrajzi betájolását is. Így, különösen a személynévmutató kis lexikkal ér fel. Wesselényi István ilyen szakszerűen kiadott naplója a művelődéstörténeti kutatók nélkülözhetetlen segédeszköze lesz.

Gaal György

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

CHRISTIAN SOWER

Revista
Bisericii Unitariene
din R. S. România

Journal of the
Unitarian Church
in R. S. Romania

XCI • CLUJ-NAPOCA • 1985/3

CUPRINSUL • CONTENTS

Serbarea realizărilor • The Holiday of Realizations	137
Pacea înseamnă însuși viața planetei noastre • Peace Means the Life of our Earth	142

STUDIU • STUDY

Dénes Rostás: Rugăciunea • The Prayer	146
Lajos Kelemen: Rugăciunea lui Zsuzsa Péchi • The Prayer of Zsuzsa Péchi	151
János Herepei: Pál Csanádi, episcop unitarian, medic și o datină de înmormântare • Pál Csanádi, Unitarian Bishop, Physician and an Old Funeral Custom	152
Ibolya B. Körössy: Numai din izvor curat • Only from Clean Well	163

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Dénes Jakab: Daruri bune să dai • It Is Good to Give Gifts	166
Mózes Kedei: Cine este cel mai mare? • Who Is the Greatest?	168
Ești singur? • Are you Alone?	170
Acceptarea soartei • To Accept our Destiny	172
Ferenc Szász: „Cine zice oamenilor că sînt Eu, Fiul Omului?” • Whom Do People Say that I Am?	173
Datorie binecuvîntată • The Blessed Debt	176
Nu injura! • Do not Curse!	180
N-ai mințit oamenilor • You Did not Lie to Men	183

VIAȚA BISERICEAȘCĂ ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	188

RECENZII • BOOK REVIEWS	194

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács, episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

Redacție • Editorial Office

3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9, R. S. România. Tel. 1 52 71

